

MALÉ, Jordi (2006): *Carles Riba i la traducció*. Barcelona: Punctum & Trilcat, 120 p. (Quaderns, 1).

No puc dir que aquesta és l'última publicació de Jordi Malé perquè el seu ritme de producció és constant. Tan constant com acadèmicament solvent, sobretot en la dedicació a l'obra de Carles Riba, sobre la qual ha escrit bastants articles i un parell de llibres (*Carles Riba i el Noucentisme. Les idees literàries (1913-1920*, de 1995), i *Poètica de Carles Riba. Els anys del postsimbolisme 1920-1938*, de 2001) que han esdevingut una referència obligada per a qualsevol estudiós de la poesia catalana del segle XX. Escriptor i traductor ell mateix, en aquest llibre Malé estudia un dels vessants que caracteritzen el conjunt de l'obra de Riba, al costat de la poesia i la crítica (i caldria afegir que la narrativa): la traducció.

De fet, el llibre no és solament una monografia sobre Riba com a traductor sinó que també inclou una antologia prou extensa (p. 45-94) de textos en què aquest escriu sobre l'art de traduir, en ocasió de traduccions d'altri (de Maragall, Carner o Morera i Galícia) o presentant les pròpies (Poe, Homer, Sòfocles), alguns recollits de manera fragmentària però la majoria en la seva integritat. Cal dir que, fins i tot, n'hi ha més d'un de no recollit a les *Obres completes*, com el significatiu «Designi del traductor» que precedeix la traducció de les *Històries extraordinàries d'Edgar A. Poe*, de 1915 (p. 45-46), el suggerent passatge de la introducció a la versió d'Èsquil de la Fundació Bernat Metge, de 1932 (p. 76-77), o la nota sobre la Fundació, de 1937 (p. 78-80). Malé deixa clar que ha seleccionat «només aquells [textos] que contenen observacions o reflexions sobre algun aspecte del procés de traducció» (p. 41) o, dit d'una altra manera, que plantegen problemes que admeten la generalització. S'ha de dir que la transcripció dels textos és acurada i que són utilíssimes les notes a peu de pàgina destinades a «aclarir algun mot inusual, certs conceptes emprats per Riba [...] i diverses referències literàries no explicitades, a més de fer llum sobre algun passatge complex» (p. 41). Es prou sabut com és d'opínia qualsevol antologia, però la que presenta Malé em sembla molt plausible i ben representativa del que Riba va arribar a escriure sobre l'art de traduir.

Malé afegeix al llibre una bibliografia (p. 97-116) la primera part de la qual és una llista ordenada cronològicament de les traduccions de Carles Riba que abasta de 1911 a 1993 i que conté, doncs, tant les que va publicar durant la seva vida com les pòstumes, indicant les reedicions, quan n'hi ha. Tot i que és una feina excel·lent i molt útil, ho hauria pogut ser més si no s'hagués limitat als llibres i hagués inclòs les traduccions publicades en diaris i revistes, entre les quals destaca un conte de F. Kafka, de les quals, però, Malé dóna notícia a l'estudi introductori (vegeu, per exemple, p. 16 n. 16). La segona part de la bibliografia comprèn exclusivament referències sobre Riba com a traductor que es completen amb les referències donades al principi i que se citen amb abreviatura (p. 7). Cal dir, per tancar la descripció externa, que el llibre conté un índex onomàstic d'indiscutible utilitat (p. 117-120), que hauria d'esdevenir habitual en publicacions universitàries com aquesta.

Un «Estudi introductori» relativament breu (p. 11-42) precedeix l'antologia de textos de Riba. Consta de cinc seccions, la primera de les quals, «Riba, traductor» (11-22), s'obre amb un epígraf extret d'una carta ribiana; la citació és molt significativa: «Tradueixo per guanyar-me la vida: no sóc ni professor, ni periodista, ni novel·lista, ni poeta de cuplets o de mitings versificats». Ben cert, l'any 1949, en plena dictadura, expulsat de la universitat, amb escassíssimes possibilitats de publicar en català, Riba es guanyava la vida fent traduccions (subvencionades o comercials, artístiques o no, al català però també al castellà), com ho havia fet als inicis de la seva carrera sense els obstacles polítics. Aquesta secció resumeix amb eficàcia (acompanyada d'una anotació molt rica) l'extensa trajectòria ribiana com a traductor, sintèticament emmarcada en les diferents èpoques i amb justificació succinta de les raons per què Riba va traduir autors com ara Hölderlin, Rilke o Kavafis. De l'exposició, i atesa l'obra, és clar que Riba va fer traduccions bé per interès personal (per aprendre una llengua, com amb Virgili, o per afinitat poètica, com l'esmentat Hölderlin), perquè formava part del programa cultural de l'època i, en última instància, per necessitats purament econòmiques (com ara els manuals més o menys universitaris).

La segona secció examina un aspecte de capital importància, «Les traduccions i l'obra pròpia» (22-26). Si s'admet que no totes les traduccions tenien la mateixa importància, es pot afirmar com ho fa Malé que Riba «mai no va considerar la feina traductora com una activitat secundària i subsidiària» (p. 22). Així doncs, és lògic que emprengué la feina de traduir Poe, Homer, Sòfocles o Kavafis amb un elevat «grau d'implicació i compromís personals», als quals cal afegir «el sentit de la responsabilitat» (p. 22). Si ens referim a aquest tipus de traduccions, no puc estar més d'acord amb Malé que «cada traducció realitzada per Riba esdevenia, en tant que lectura personal i profunda, un acte mitjançant el qual s'anava formant tant l'home com el crític, el narrador i, principalment, el poeta que simultàniament anava esdevenint» (p. 23). Així, Riba passa una etapa «virgiliana», primerenca, molt breu, quan tradueix les *Bucòliques* com a exercici escolar; ara, d'altres autors traduïts després també deixen traces a l'obra poètica: Poe, Shakespeare, Safo, Leopardi i, és clar, Homer. No cal insistir aquí que la primera

versió de l'*Odissea* (1919) és una fita en l'obra de Riba com a traductor però també com a poeta. I també s'ha insistit prou en la importància del descobriment de la poesia de Hölderlin durant l'estada a Alemanya entre 1922 i 1923, encara que la traducció d'un grapat de poemes del líric alemany mai no va arribar a tenir l'acabat de les traduccions d'Homer o dels tràgics grecs. No va tenir conseqüències tan profundes el tracte amb la poesia de Rilke, les traces de la qual són tanmateix prou perceptibles, però també es va fer seus uns quants poemes potser més per entendre'ls ell mateix que no per fer-los llegir a d'altres. Malé destaca també la influència de les traduccions de Sòfocles en l'etapa en què Riba escriu *Salvatge cor*, que es palesa en algun rastre textual i en un sentiment tràgic compartit (p. 26).

«Traduir a començaments de segle» és el títol de la tercera secció (p. 26-32). Malé observa, en efecte, que Riba va fer la major part de les seves traduccions «al primer terç del segle» i les vincula amb «tres punts de l'ideari noucentista, del qual Riba fou un seguidor convençut: [...] l'aspiració a elevar el nivell de la cultura i la literatura catalanes; la necessitat de retornar als clàssics, i la voluntat de regenerar i enriquir la llengua» (p. 27). No negaré l'adscripció de Riba al noucentisme però no l'allargaria a tres dècades; no obstant el matís, la contextualitat de Malé és encertada i ben documentada. El segon punt, la «necessitat dels clàssics», troba una adequada corroboració en el vast programa d'incorporació dels clàssics grecs i llatins realitzat per la Fundació Bernat Metge, amb la qual Riba va col·laborar durant molts anys. De passada, Malé rebut l'afirmació de Gabriel Ferrater que Riba havia malversat una pila d'anys traduint Plutarc per imposició de F. Cambó provant, mitjançant una carta a J. Estelrich, que va ser ell mateix que es va oferir per traduir les *Vides paral·leles* perquè les considerava necessàries dins del programa de l'humanisme en què militava (p. 29-30). Malé il·lustra el tercer punt amb les dues versions de l'*Odissea*; si la primera, de 1919, va ser una proesa d'afirmació d'una llengua en procés de normalització, la segona, de 1948, va ser concebuda com «un monument de la llengua pròpia», aleshores perseguida i en perill de desaparició (p. 32).

La quarta secció, una de les més llargues, examina les «Idees sobre la traducció» de Riba (p. 32-41). Malé comença advertint que Riba només va fer teoria als articles sobre literatura, per la qual cosa les reflexions sobre la traducció, «mancades de referents, se centren sobretot a intentar explicar els procediments i recursos emprats en les seves traduccions, sobretot les dels clàssics grecs» (p. 32). Un dels primers problemes a què Riba va fer front va ser l'adaptació de l'hexàmetre clàssic a la mètrica catalana que ja va fer servir a la versió de l'*Odissea* de 1919, seguint el camí obert per Maragall. Ara, Malé no s'entreté a analitzar aquesta qüestió, que ha generat molta bibliografia, i passa a considerar els problemes que implica la traducció d'un text antic. A la primera versió de l'*Odissea* Riba decideix «fer parlar a tal autor com ell mateix hauria parlat en la nostra època i en la nostra llengua», és a dir, tria «acostar-se a l'original amb l'objectiu d'aconseguir el grau màxim de fidelitat [...] principalment quant a la forma i l'estil» (p. 33-34). Malé precisa que les dificultats de la traducció, Riba les trobava més en la forma (els trets prosòdics de la llengua d'arribada no coincideixen amb els de l'original) que no en el contingut. Una dificultat que feia possible l'opció de traduir en prosa o en vers segons que interessés el contingut o la forma. No es pot oblidar que Riba va traduir dues vegades l'*Odissea* en vers (en la segona versió, però, el poeta va pesar més que el professor de grec). Ésquil en prosa, Eurípides en vers i Sòfocles en prosa i en vers. Com que Riba va traduir Sòfocles i Ésquil per a la Fundació Bernat Metge, les normes el van obligar a triar la prosa, perquè, escriu Riba a la introducció de la versió d'aquest, un poeta «pot ésser traduït amb dues intencions diverses: la d'acostar-lo al lector d'una altra llengua; o la de simplement mostrar-li hi al lluny, suggerint-li la pura plenitud d'aquell món poètic exòtic en les paraules per a ell més entenedores»; havent triat el segon camí, el traductor ambiciós que és Riba només té una opció: «el de l'aventura de recrear el seu poeta, a perdre el que calgui, però també a guanyar, o almenys a compensar, el que pugui» (1932, p. 35 i 37). Crec que Malé resumeix eficaçment aquest aspecte de la qüestió citant unes paraules de Riba: «Una cintra de prosa és anterior, almenys en teoria, a la miraculosa construcció de tot poema: no dic de tot vers» (1951, p. 40), que expliquen que «com un *procés natural*, quasi necessari, haver fet una primera versió en prosa de les tragèdies de Sòfocles abans d'afrontar la seva traducció poètica en vers, perquè aquesta prosa ja estava continguda dins la poesia de les obres sofoclianes» (p. 40-41; la cursiva és de l'original).

Amb *Carles Riba i la traducció* Jordi Malé ofereix un estat de la qüestió sòlid i documentat, malgrat la brevetat del text, d'un aspecte de l'obra ribiana sobre el qual s'ha escrit bastant, per bé que parcel·ladament, i al qual serà beneficiós aquesta visió de conjunt. No vull deixar d'assenyalar que aquest volum és el primer d'una col·lecció de «Quaderns» que publica, amb el segell Punctum & Trilcat, el Grup d'Estudis de Traducció, Recepció i Literatura Catalana de la Universitat Pompeu Fabra, amb un consell editorial format per Enric Gallén i Marcel Ortín, i que ha publicat ja dos números més dels esmentats «Quaderns» (*Molière en català*, de Judit Fontcuberta, i *Traduir Shakespeare*, de Dídac Pujol, tots dos de 2007) i les interessantíssimes actes d'un Simposi celebrat el 2006 amb el títol *Literatura comparada catalana i espanyola al segle xx: Gèneres, lectures i traduccions (1898-1951)*, a cura de M. M. Gibert, A. Hurtado i J. F. Ruiz Casanova (2007). Tot plegat una feina molt útil i seriosa la continuïtat de la qual és necessària.

Enric SULLÀ
Universitat Autònoma de Barcelona